

INTEGRACIJA EMPIRIJE I TEORIJE, OTVORENA ZNANOST I ODMAK OD AKTIVIZMA KAO NOVI STANDARDI SOCIOLOŠKE ZNANOSTI. ANALIZA I KOMENTAR NA IZJAVU EUROPSKE AKADEMIJE ZA SOCIOLOGIJU

Miriam Mary Brgles

Sveučilišni odjel za sociologiju, Hrvatsko katoličko sveučilište

Ilica 244, 10 000 Zagreb

miriam.brgles@unicath.hr

U časopisu *Rationality and Society* u travnju 2026. godine autori Ozan Aksoy, Gianluca Manzo, Gunn Elisabeth Birkelund i Werner Raub objavili su članak povodom 25. obljetnice Europske akademije za sociologiju (EAS). Članak naslovljen *Standards in sociology: A position statement at the 25th anniversary of the European Academy of Sociology* izuzetno je važan za struku i daljnji razvoj sociološke znanosti, osobito u okvirima Europske unije. Naime, već dugi niz godina, unatoč razvijenoj mreži znanstvenika, udruženjima i konferencijama, nije se čuo neki jasan glas ili poziv cijeloj zajednici poput ove izjave. Ovdje ne ubrajamo neke pojedinačne izjave sociologa ili pak izjave nekih drugih akademija, sastavljenih od članova iz širega područja društvenih znanosti, poput Papinske akademije društvenih znanosti, koja je također u travnju objavila izjavu o uporabi moći naslovljenu *Final Statement of the Plenary Session on The Uses of Power. Legitimacy, Democracy and the Rewriting of the International Order*, koja zaslužuje zaseban osvrt.

Autori izjave Europske akademije za sociologiju, fokusirali su se isključivo na sociologiju i iznijeli su tri ključna načela, odnosno standarda koja smatraju važnima za unapređenje struke. U uvodnom dijelu autori razlažu

svoju motivaciju za pisanjem izjave, koja se temelji u želji za reflektiranjem nekih pitanja koja su se pojavila posljednjih godina, posebno vezanih za kvalitetu istraživanja, ali i za evaluaciju standarda u sociologiji. Autori su istaknuli i pozitivne strane razvoja, spomenuvši neke od institucija i udruženja. Između ostalih, spomenuti su: European Consortium for Sociological Research, the German Academy of Sociology, kao i sekcije ASA i ISA. Zatim su istaknuli programe, koji rade ne privlačenju talentiranih studenata i istraživača, poput Q-Step programme u UK, the Doctoral and the Max Weber Postdoc Programmes na European University Institute u Italiji i dr. Kao treću stavku izdvojili su i neke udžbenike, priručnike i časopise koji daju nove poglede i razvijaju sociološku teoriju i empiriju.

No, fokus izjave je budući razvoj struke i spomenuta tri standarda.

Prvi se standard odnosi na integraciju teorije, metodologije i podataka. Naime, autori su uočili anomaliju da se teorija gradi iz sažimanja prethodnih empirijskih istraživanja ili pak novim kovanicama u terminologiji. Smatraju da je važno graditi teoriju koja povezuje makro uvjete

s mikro mehanizmima kako bi se moglo razumjeti zašto nastaju neki procesi, a ne utvrđivati da oni jednostavno postoje. Mikro mehanizmi uključuju i individualne karakteristike (poput želja, uvjerenja, djelovanja). Možemo nadodati kako je ovo isticanje izuzetno važno jer često se mogu susresti dvojbe kod sociologa vezanih uz mikro aspekte, gdje izražavaju bojazan da se „izlazi“ iz sociološke znanosti koja se „treba baviti društvom, a ne pojedincima“. Dodali bismo, da je možda nesretna okolnost i podloga ovih dvojbi, u nekim dijelovima, nedovoljno precizna analitička sociologija, ali i novi kriteriji koje su razvijeni u akademiji, koji potiču i vrednuju empiriju više od teorije. Nadalje, razlog što teorija ostaje u pozadini empirije jest i trend da se financiraju znanstveni projekti koji se temelje na empirijskim istraživanjima. Dodatno, autori naglašavaju potrebu za kvalitetnim sociološkim objašnjenjima (explanatory sociology) usprkos tome što smo suočeni s novim oblicima predviđanja i klasificiranja određenih društvenih pojava i fenomena, koji nastaju kao produkti strojnoga učenja ili algoritama. Iako ukratko objašnjen, vidljiv je apel znanstvenicima da ne odustaju od vlastitih moći reflektiranja, diskutiranja i objašnjavanja, koje mogu proizvesti samostalno i time označiti razliku od deskripcije proizvedene strojnim učenjem ili algoritmom. Također, unutar ovoga dijela, autori daju osvrt i na uspostavu konsenzusa o kauzalnom zaključivanju, koji se koriste u nekim sociološkim istraživanjima normi, društvenih nereda, diskriminacije i povjerenja. No, upozoravaju na ograničenja takvih istraživanja, poput nereprezentativnosti ili uskih istraživačkih pitanja, ističući da neka pitanja nisu prikladna za analizu uzročnosti. Tome možemo dodati da se često, osobito u studentskoj populaciji, mogu naći argumentacije, ali i objavljeni radovi koji rabe termin „utjecaj“. Taj je termin za većinu pitanja potpuno nepouzdan i nedokaziv te bi ga trebalo izbjegavati. Tu se otvara i novo pitanje sociološke terminologije, koje bi bilo dobro razmotriti nekom drugom prilikom.

Drugi standard vezan je uz otvorenu znanost, gdje autori vrlo jasno ističu potrebu za transparentnošću i mogućnosti replikacije istraživanja, koja je odgovornost svakog

pojedinih istraživača i koja doprinosi kvaliteti znanosti, te povjerenju javnosti u znanost. Uz odgovornost istraživača, autori upućuju na neke uočene anomalije sustava znanosti, osobito dijelova koji se odnose na financiranje i vidljivost. „Budući da se financijski istraživanja u Europi i drugdje sve više oslanjaju na neznanstvene ili političke kriterije, umjesto na znanstvenu izvrsnost te stručnu i recenzentsku prosudbu, nužno je ponovno potvrditi važnost recenzijskog postupka i poštivanja utvrđenih znanstvenih standarda.“¹ (Aksoy et al., 2026, prevela autorica). Smatraju da otvorena znanost tu može pomoći, ali su potrebni jasni i transparentni standardi i upute za primjerice, predregistraciju hipoteza, dijeljenje materijala za prikupljanje podataka i sl.

I treći, možda i najvažniji princip vidimo kao najvažniji jer je prvi glas struke koji se formira usprkos gorućim kulturnim ratovima i dubokom prodoru pseudoznanosti i ahistorijskih pristupa u popularnoj kulturi, odnosno populističkim napadima na znanost. Autori naglašavaju da je važno razlikovati akademski rad, odnosno procese koje proizvode znanje od političkog aktivizma koji je usmjeren na društvene promjene. Iako je sociologija uvijek bila znanost koja se bavi društvenim promjenama te može pridonositi javnim politikama, treba se jasno ograditi od političkog aktivizma. „Stoga, iako istraživači mogu imati osobna uvjerenja o društveno i politički važnim pitanjima – koja mogu biti utemeljena na njihovim istraživanjima i mijenjati se s novim spoznajama – smatramo da je radi znanstvenog integriteta i transparentnosti važno da mora biti potaknuto intelektualnom znatiželjom“² (Aksoy et al., 2026, prevela autorica). Primijenjena istraživanja treba ojačati analitičkom izgradnjom teorije i pouzdanim mjerenjima učinaka javnih politika. Dodali bismo da je tu posebno važno rigoroznost i pouzdanost istraživanja, kojima je svrha kreiranje javnih politika, koja obuhvaćaju regulativu koja se tiče prava na život i dostojanstvo ljudske osobe, kao i prava ranjivih društvenih skupina, uključujući i one bez glasa i mogućnosti zagovaranja, sukladno ciljevima 2030 Agende za održivi razvoj, posebno članku 8 (United Nations General Assembly, 2015).

1 „As funding bodies in Europe and elsewhere are increasingly relying on non-scientific or political criteria ahead of research excellence and peer and expert judgement, it is essential to reaffirm the importance of peer-reviewed quality control and adherence to established scientific standards.“ (Aksoy et al., 2026)

2 „Hence, while scholars may hold personal commitments on socially and politically relevant issues, even if those may be informed by their research and evolve with new knowledge, we believe it is important for integrity and transparency that the practice of sociology remains distinct from activism.“ (Aksoy et al., 2026)

Na koncu, autori ističu da se iznesena načela ne odnosi prvobitno na pojedince, nego na sociološku zajednicu.

Nadamo se da će ovi standardi naći svoj odjek i u sociološkoj zajednici u Republici Hrvatskoj te da će se ubuduće kvalitetom iskazati i neke naše institucije, udruženja, programi ili časopisi, što podrazumijeva međunarodnu suradnju i vidljivost. Sukladno novim postavljenim stan-

dardima zajednički cilj je napredak sociološke znanosti unatoč izazovima umjetne inteligencije i populističkim napadima na znanost.

Uredništvo časopisa *Rationality and Society* pozvalo je čitatelje na diskusiju i komentare o objavljenoj izjavi (Flache, 2026).

LITERATURA

Aksoy, O., Manzo, G., Birkelund, G. E., i Raub, W. (2026). Standards in sociology: A position statement at the 25th anniversary of the European Academy of Sociology. *Rationality and Society*, 38(2), 267–280. <https://doi.org/10.1177/10434631261444988>

Flache, A. (2026). Forum: Position statements, discussion, debate. *Rationality and Society*, 38(2), 265-266.

United Nations General Assembly. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1). United Nations. <https://docs.un.org/en/A/RES/70/1>